

Eskimoiske fangere under skiftende regimer i Tjukotka

Introduktion

Den oprindelige befolkning i Tjukotka har gennem de sidste hundrede år været udsat for flere voldsomme strukturelle ændringer, som direkte har påvirket befolkningens levevilkår. Artiklen sætter fokus på de eskimoiske og tjuktjiske havdyrfangere yderst på Tjukotka-halvøen og på de parametre, der har været afgørende for fangernes initiativ eller passivitet i forhold til egne vilkår. De tre parametre, der anses for de vigtigste: selvbestemmelse, økonomiske vilkår og elitens rolle, behandles nærmere i artiklen. En betydningsfuld pointe i artiklen er, at en etnisk gruppes initiativ/passivitet i mindre grad styres af økonomiske faktorer end af graden af selvbestemmelse og af en given elites spillerum.

Utilfredshed og beklagelser efter Sovjetunionens opløsning

I slutningen af august 1998 var bygden Janrakynnot i Providenija rajon centrum for et betydningsfuldt møde. Providenija rajon er den mindste af Tjukotkas 8 rajoner med et areal på ca. 27.000 km² og et indbyggerantal på ca. 4.500. Den oprindelige befolkning af tjuktjere og eskimoer, der udgør godt halvdelen af indbyggerne, bor primært i 5 bygder, der ligger med store mellemrum langs kysten ud mod Beringhavet: Enmelen, Nunligran, Sireniki, Novoe Tjaplino og Janrakynnot. Providenija rajons administrative centrum udgøres af byen Providenija med ca. 2.400 indbyggere, som for de flestes vedkommende er tilflyttede europæere (tallene er fra Tjukotka Autonome Okrugs officielle hjemmeside foråret 2005; www.chukotka.org).

Selvom mødet i Janrakynnot hverken blev dækket af russiske eller internationale nyhedsmedier, var det alligevel betydningsfuldt, fordi det for de eskimoiske og tjuktjiske havdyrfangere markerede et reelt skridt på vejen fra sovjetisk passivitet til postsovjetisk initiativ. Det var overskyet, blæsende og regnfuldt den formiddag, hvor mødet blev holdt i bygdens ramponerede skolebygning, hvor der efterhånden samledes 40-45 fangere fra Providenija rajons bygder. Det var det første egentlige møde i *Sammenslutningen af Havdyrfangere*, som var etableret året før i en anden bygd. Der var flere punkter på dagsordenen, og ved mødets afslutning rejste en yngre fanger sig og læste op af et brev, han havde forfattet og skrevet på maskine. Brevets indledning lød således:

TIL PRÆSIDENTEN FOR DEN RUSSISKE FØDERATION, B. N. JELTSIN

Vi, repræsentanter for de små nordiske folk - eskimoer og tjuktjere - henvender os til Dem, for hvem skal vi ellers henvende os til? De russiske love lægger et sådant pres på os, at vi ikke kan overleve, hvis vi skal følge dem.

Herefter fulgte en række beklagelser over restriktioner, priser, love og afgifter, og brevet afsluttedes:

*Hvorfor er eskimoer i Alaska, Grønland og Canada patrioter i forhold til deres lande?
Gør det muligt for os, om ikke at elske, så i hvert fald at respektere Rusland!*

Herefter blev brevet rundsendt til alle tilstedeværende med opfordring til at underskrive på brevets bagside. Situationen, brevets formulering og brevets adressat vakte hos mig en forundring, som kan formuleres i tre spørgsmål: Hvad var den egentlige baggrund for dette møde? Hvorfor blev brevet stilet til præsidenten i stedet for til de lokale eller regionale myndigheder? Hvorfor var indholdet en opremsning af beklagelser i stedet for konkrete forslag til forbedringer?

Svarene på disse spørgsmål ligger ikke lige for, men er i høj grad historisk betingede. I det følgende vil jeg derfor først i korthed gøre rede for den eskimoiske befolknings evne til tilpasning i tiden før Sovjetunionen, derefter mere detaljeret gøre rede for hele omstillingsprocessen i sovjettiden. På baggrund heraf vil jeg vende tilbage til en besvarelse af de tre nævnte spørgsmål. Og endelig vil jeg kort skitsere den udvikling, der er foregået fra 1998 og frem til begyndelsen af 2005.

Traditionel eskimoisk tilpasning før Sovjetunionen

Indtil sovjetstyret i midten af 1920-erne igangsatte den såkaldte socialistiske *reorganisering*, levede den oprindelige befolkning på Tjukotka-halvøen, tjuktjere og eskimoer, forholdsvis upåvirket af europæisk civilisation (Hughes 1984b: 257). Den eskimoiske befolkning var organiseret i patrilineære klangrupper, hvor klanens benævnelse havde relation til navnet på deres fælles forfader (Menovshchikov 1964: 843). Tilhørsforholdet til klanen var bestemmende for bosættelse, ægteskab, fangstsamarbejde, begravelse, religiøse aktiviteter, folkløse og sproglige variationer (Hughes 1984a: 244). Den ældste mand udgjorde klanens overhoved, som man lyttede til i anliggender, der havde at gøre med sociale strukturer og aktiviteter i fangsterhvervet (Hughes 1984b: 254). Hver klan kunne have et eller

flere bådhold, som udgjorde besætningen på en *angyaq*¹. Ofte arbejdede flere bådhold sammen, når et større bytte, som hval eller hvalros, skulle nedlægges (Vol'phson 1987: 125). Selvom bådholdets ældste medlem udgjorde en slags leder, var fordelingen af fangsten nogenlunde ligelig mellem bådholdets medlemmer. Dette ændredes imidlertid fra omkring midten af det 19. århundrede, hvor amerikanske hvalfangere i stort tal hver sommer kom til Bering-området (Krupnik 1984: 109; Vol'phson 1987: 124-129). Hvalfangernes og handelsmændenes salg af europæiske varer og deres opkøb af eskimoiske og tjuktjiske produkter medvirkede til en gradvis ændring af bådholdenes ledes positioner. De særlige rettigheder, der tidligere havde været forbundet med lederens eller kaptajnens rolle (førsteret til fangst, særlige stykker af fangsten mv.), legitimerede kaptajnernes gradvise overtagelse af dispositionsretten til hele fangsten og gav dem mulighed for at optræde som ejere af bådene. Følgelig blev fordelingen af fangsten ulige, og kaptajnen kunne med båden som middel øge sin velstand og prestige (Hughes 1984b: 255; Lopulenko 1980: 229+231; Menovshchikov 1964: 843; Vdovin 1965: 305).

I århundreder havde eskimoer og tjuktjere indbyrdes udvekslet varer, som den ene part producerede, og den anden part manglede (kød, skind og sener fra rensdyr versus havdyrkød og -spæk (Pika 1993: 8-9; Vol'phson 1987: 91)). I slutningen af det 18. århundrede udvikledes et forgrenet net af handelsrelationer, som gjorde det muligt for Tjukotka-halvøens befolkning via årlige rejser og eksterne forbindelser at få adgang til varer fra Alaska og Centralasien: Glasperler, te, tobak og forskellige redskaber af jern (Burch 1988; Gurvich 1994; Vdovin 1965: 55-60). Også på dette område ændredes vilkårene med de amerikanske hvalfangeres og handelsfolks tilstedeværelse. Amerikanerne blev vigtige handelspartnere, mange nye varer (skydevåben, harpuner med sprængladning og træbåde) kom til Tjukotka, og varemængden øgedes (Vdovin 1965: 61). I kraft af deres rådighed over et transportmiddel og deres relative velstand blev bådejerne i stand til at optræde som bindeled mellem på den ene side de tilrejsende handelsfolk og hvalfangere og på den anden side den lokale befolkning af havdyrfangere og indlandets tjuktjiske rensdyrvogtere (Krause 1993: 41-101; Rasmussen 1924: 396-397).

---

¹ 'Angyaq' ('angyakpik') er et eskimoisk ord (Fortescue et al. 1994: 36) for en stor (op til 25 personer) havgående båd bygget af et træskelet og overtrukket med hvalroshud. I daglig tale og i russisk litteratur benævnes disse både oftest som 'bajdar' (Lopulenko 1980: 229; Menovshchikov 1964: 838).

Den eskimoiske befolkning i Tjukotka udgjorde således en gruppe mennesker med særegne kulturelle træk og med en stor evne til at tilpasse sig de ændrede vilkår, der var en følge af forskellige eksterne påvirkninger.

Implementering af sovjetisk socialistiske teorier

Eskimoernes evne til ud fra egne forudsætninger at tilpasse sig nye vilkår var en overflødig egenskab i det nye sovjetiske samfund, som begyndte at tage form i Tjukotka fra 1923. Sovjetstyret indledte en samfundstransformation, hvor eskimoer og tjuktjere blev betragtet som umodne og primitive elementer, der med hjælp udefra skulle hjælpes op på et højere samfundsniveau (Vdovin 1973: 41-42). Desuden var Sovjetunionens officielle politik vedrørende relationer mellem forskellige folkeslag baseret på en evolutionistisk teori om, at alle kulturer følger et analogt udviklingsforløb; de befinder sig blot forskellige steder i denne udvikling (Gardanov 1961; Nielsen 2005: 52-56). Ifølge sovjetiske etnicitetsteorier havde menneskelige samfund deres begyndelse i et primitivt samfund, som afløstes af et slavesamfund, dernæst et feudalt samfund, et kapitalistisk samfund og endelig det kommunistiske samfund, hvor socialismen var en slags forstadium (Bromley 1977: 172; Eidlitz 1979: 24). Dette *Historiske Imperativ (teorien om den logiske, historisk nødvendige udvikling)* ansås for at være en universel regel, der var gældende for menneskeheden som helhed. I 1920 føjede Sovjetunionens fader, V.I. Lenin, en vigtig nuance til denne teori, idet han understregede:

Hvis det sejrriige, revolutionære proletariat gennemfører en systematisk propaganda, og hvis den sovjetiske stat yder alle former for hjælp, så er det fejlagtigt at mene, at de folk, der er tilbagestående i udviklingen, nødvendigvis skal passere det kapitalistiske stadium).

Lenins udtalelse om de "tilbagestående" folks direkte advancement fra et primitivt til et socialistisk stadium åbnede vejen for en udvikling under ledelse af "*det revolutionære proletariat*" og "*den sovjetiske stat*" (Bromley 1977: 172). I samme citat er også angivet, hvorledes den direkte vej til socialismen skulle etableres: "*Systematisk propaganda*" og "*alle former for hjælp*". Dette korte citat kan passende stå som overskrift for den grundlæggende strategi, sovjetpionerer, administratorer, politikere og etnografer anlagde i forhold til de oprindelige folk. Vægtningen af de to begreber, *propaganda* og *hjælp*, ændredes gennem årtierne; men de fulgtes altid ad og udgjorde grundlaget for den relative succes, sovjetstyret

havde med den store omstillingsproces. Samtidig lå heri også en væsentlig årsag til et afgørende problem, nemlig den passivisering og umyndiggørelse de oprindelige folk blev udsat for som en følge af, at sovjetstyret ville skabe et socialistisk samfund på andre folks vegne. Eskimoer og tjuktjere modtog de nye politiske realiteter med en blanding af benovelse, modstand og resignation. Flere forsyninger, stabile priser, skolegang, sundhedssystem mm. blev formodentlig modtaget positivt; men de voldsomme indgreb overfor bådejere, rensdyrejere og sjamaner vakte modstand og forbitrelse. Men kolonimagten fastholdt det ideologiske mål og garnerede de ubehagelige indgreb med forsikringer om, at alt dette kun var til eskimoernes eget bedste og nødvendigt for at kunne undgå en række mellemliggende samfundsstadier, hvor de arbejdende klasser ville være bundet og udbyttet af en lille overklasse. En væsentlig følge af sovjetstyrets politik var, at eskimoer og tjuktjere internaliserede den opfattelse, at de ikke var kompetente til at administrere deres egen tilværelse. De blev umyndiggjort.

I det følgende gives en kortfattet redegørelse for to vigtige områder indenfor hvilke sovjetiseringsprocessen og umyndiggørelsen særligt markant viste sig: erhvervsliv og demografi.

Sovjettidens reorganisering af erhverv og økonomi

Set med sovjetstyrets øjne var der *kulakker* blandt Tjukotkas oprindelige folk så vel som i de europæiske områder. Blandt eskimoerne blev de forholdsvis få mennesker udpeget som kulakker, der indenfor en generation eller to havde akkumuleret velstand og indflydelse som følge af den øgede handelsaktivitet med amerikanerne. Da disse såkaldte kulakker ikke kun repræsenterede velstand og indflydelse, men samtidig også initiativ og foretagsomhed, blev der her nedlagt en kim til den passivitet, der senere kom til at kendetegne både eskimoer, tjuktjere og de mange andre oprindelige folk (Vucinich 1960: 874). Blandt Tjukotkas oprindelige befolkning var der endnu en persongruppe, sovjetstyret regnede for at være kulakker: sjamanerne. Sjamaner var ikke i alle tilfælde velstående og kunne derfor ikke generelt betragtes som en økonomisk udbyttende klasse. På den anden side repræsenterede sjamanerne de oprindelige folks livssyn og religion, og da dette livssyn ikke stemte overens med socialistisk ideologi, måtte sjamanerne betragtes

som modstandere og som folkeforførere (Eidlitz 1979: 110; Menovsjtikov 1980: 28; Slezkine 1992: 62-63; Tejin 1983: 58-59).

Et andet af sovjetstyrets første indgreb efter magtovertagelsen i 1923 var en elimineringen af al privat handel, der ellers i betydeligt omfang havde udviklet sig i Bering-regionen i de foregående årtier (Eidlitz 1979: 108-109+122; Hughes 1965: 43; Rasmussen 1924: 377-400). Som erstatning for den omfattende handel, der havde foregået, etablerede sovjetstyret lokale handelskooperativer eller indkøbsforeninger (Vdovin 1973: 44). Den hidtidige form for handel havde kun givet profit til enkelte handelsfolk; men med kooperativerne skulle handelens fordele komme en hel boplads eller et større område til gode (Sergejev 1955: 256-257). Disse kooperativer var naturligvis ikke økonomisk rentable for sovjetisk økonomi som helhed - og blev det aldrig. Sovjetstyret så da også først og fremmest kooperativerne som midler til at integrere de oprindelige folk i sovjetsystemet og til at lære dem *socialistisk tankegang* (Kulikov 1967: 112).

Efter de første år med sovjetisk styre, hvor omstillingsprocessen var foregået i et moderat tempo og med en vis grad af frivillighed, indledtes der i midten af 1930-erne en hårdere kurs, som på nogle områder helt kom til at ændre eskimoernes og tjuktjernes tilværelse. Kollektiviseringen og etableringen af kolkhozer var sovjetstyrets middel til at opnå øget produktion og forbedret indtjening; men samtidig forventede man, at kolkhozerne ville medvirke til at flytte den enkeltes identifikation fra klan til kolkhoz og øge kontakten mellem de etniske grupper. Med kolkhozerne som primære produktionsenheder kunne man endvidere kombinere eskimoernes havdyrfangst og tjuktjernes rensdyravl og desuden introducere lønarbejde til kvinder. Herved kom kolkhozerne til at optræde som vigtige elementer i styrets opdragelse af de oprindelige folk til gode socialistiske borgere (Dunn 1962: 331; Dunn 1965: 17-18; Hughes 1965: 46; Vucinich 1960: 874). År for år blev kolkhozerne udvidet, mindre kolkhozer blev sammenlagt, ny teknologi blev tilført, og nye aktiviteter blev introduceret (Eidlitz 1979: 141; Menovshchikov 1964: 846). I Tjukotka var havdyrfangst og rensdyravl de vigtigste aktiviteter; men også fiskeri og jagt på pelsdyr blev organiseret i kolkhoz-regi. Efterhånden etableredes også benskærerværksteder, hvor det traditionelle eskimoisk-tjuktsiske håndværk blev udviklet, syværksteder for fremstilling af skindtøj mm. samt transportafdelinger og andre servicefag (Garusov 1967: 123; Hughes 1965: 43-45;

Vol'phson 1987: 59-60). Men en utilsigtet følge af de voldsomme ændringer var en voksende erkendelse hos de oprindelige af, at deres hidtidige levevis var miskrediteret. De teknikker, strukturer og traditioner, som gennem århundreder var blevet udviklet og tilpasset, viste sig uanvendelige under det nye regime, hvor alle beslutninger blev taget af tilflyttere på de oprindelige folks vegne.

I 1968 igangsattes der ifølge en regeringsbeslutning en omstilling i Tjukotka af de eksisterende kolkhozer til sovkhozer (Pika 1993: 26). For den oprindelige befolkning i Tjukotka var der ikke nogen skarp overgang fra det ene til det andet; men principielt blev kollektiviseringen nu udvidet fra at være et lokalt fænomen til at være en integreret del af hele Sovjetunionens økonomi. Som ansatte i en sovkhos blev eskimoer og tjuktjere underlagt en central alsovjetisk planlægning, hvor udviklingen af teknologi og tilførslen af ressourcer var bestemt af overordnet planlægning i højere grad end af lokale behov (Tichotsky 1992: 136). Fangere og rensdyrvogtere blev statsansatte lønarbejdere, og kolkhozernes bygninger, biler, både, redskaber og våben blev ved et dekret konverteret til statsejendom, og veluddannede russiske tilflyttere udpegedes som ledere af disse komplekse virksomheder (Pika 1993: 26+45).

Få år før omstillingen fra kolkhozer til sovkhozer introducerede sovjetstyret *pelsdyrfarme* (sølvræv, blåræv og mink) i Tjukotka som et led i den industrialisering, der blev indledt i midten af 1930-erne (Gurvich 1962: 26; Pika 1993: 54). Begrundelserne for at indføre netop pelsdyrfarme var dels, at de store ressourcer af hvaler og hvalrosser derved kunne udnyttes som fødegrundlag for pelsdyrene og dels, at det overskud af arbejdskraft, der var opstået som resultat af de seneste årtiers rationaliseringer og teknologiske forbedringer, kunne absorberes i denne nye erhvervsform (Vol'phson 1987: 60-61+84). Imidlertid viste det sig snart, at den traditionelle fangst af hvaler og hvalrosser fra små både ikke kunne tilfredsstille pelsdyrfarmenes voksende efterspørgsel på kød. Derfor indsattes i 1969 hvalfangerskibet "Zvezdnyj", som uden den eskimoiske og tjuktjiske befolknings ønske overtog fangsten af hvaler udfør Tjukotka-halvøen. Med "Zvezdnyj" kunne hele den kvote, som Rusland havde fået tildelt fra den Internationale Hvalkommission udnyttes, hvorefter skibet blot skulle aflevere hvalerne på kysten ved de enkelte bygder i et passende antal efter aftale med den lokale sovkhos-direktør (Krupnik 1984: 28; Vol'phson 1987: 101+132+154-155).

Sovjetstyret havde hermed nået nogle mål, som var væsentlige ifølge socialistisk tankegang: for det første var produktionen blevet industrialiseret (pelsdyrfarme og hvalfangerskib), for det andet var udnyttelsen af ressourcer (hvaler og hvalrosser) øget og effektiviseret, for det tredje var befolkningen (både kvinder og mænd) blevet statsansatte lønarbejdere og for det fjerde var den tidligere overensstemmelse mellem etnisk gruppe og erhverv blevet brudt, idet eskimoer, tjuktjere og tilflyttere alle var involverede i produktionen af pelsdyr. Men igen skal det understreges, at den her skitserede udvikling *ikke* var et udtryk for eskimoernes og tjuktjernes evne til at tilpasse sig skiftende vilkår. Men ved tilførsel af store ressourcer og ved konsekvent manipulering med erhverv, økonomi og etnisk identitet havde sovjetstyret opnået en transformation af befolkningen, så man kunne hævde, at eskimoer og tjuktjere nu var statsansatte industriarbejdere og gode socialistiske sovjetborgere.

Demografiske manipulationer

Demografiske ændringer i sovjettidens første år var hovedsageligt en følge af, at amerikanere eller russere havde etableret skoler eller butikker, som virkede tillokkende på beboere fra andre bopladser. I denne periode levede eskimoer og tjuktjere dog stadig adskilt og talte hver deres sprog (Krupnik 1987: 86; Menovshchikov 1964: 64). Frem til anden verdenskrig var den demografiske situation i Tjukotka karakteriseret af centralisering og en svag befolkningstilvækst som følge af tilflytning fra Sovjetunionens europæiske områder (Lopulenko 1980: 231; Pika 1993: 25). Efter krigen opbyggede den sovjetiske stat store militære anlæg i Tjukotka og begyndte for alvor at udnytte de rige ressourcer, der findes i Tjukotkas undergrund. Begge disse tiltag krævede uddannet arbejdskraft, som i stort tal blev hentet i Sovjetunionens europæiske områder, hvilket medførte, at Tjukotkas oprindelige befolkning år for år kom til at udgøre en stadigt mindre minoritet (Leont'yev 1977: 9-13; Tichotsky 1992: 132). Sideløbende hermed blev mindre kolkhozer sammenlagt til større enheder, hvilket krævede nedlæggelse af bopladser og centralisering af befolkningen i større bygder. Denne udvikling implicerede både tvangsflytninger (eskimoer og kysttjuktjere), tvangsbosættelser (nomadiserende tjuktjere) og samling af eskimoer og tjuktjere i fælles bygder, hvor også et mindre antal russere blev bosat som lærere, administratorer og andre embedsmænd (Leont'yev 1977: 20). For den eskimoiske befolknings vedkommende

betød den sovjetiske befolkningspolitik, at den store boplads på Tjukotka-halvøens nordspids, Naukan, blev lukket i 1958 og befolkningen fordelt på fire forskellige andre lokaliteter, hvorfra flere igen måtte flytte, da de pågældende lokaliteter senere blev nedlagt. På Tjukotka-halvøens sydspids blev flere små bopladser lukket i årene omkring anden verdenskrig. Indbyggerne blev bl.a. flyttet til Ungazik (Staroe Tjaplino), som blev nedlagt i 1958-59 og befolkningen herfra forflyttet til Novoe Tjaplino og andre steder (Nielsen 2005: 83-84; Robert-Lamblin 1993: 77-79). En ældre eskimoisk kvinde, som selv blev født i Ungazik har fortalt om forflytningen:

En tragedie for min boplads ... Ungazik var en stor boplads; et kultursted. Men Tjukotkas Autonome Okrug blev et militært område, og militæret besluttede at flytte os derfra og herover i 1959. Hvorfor? - De sagde bare, at der var en oversvømmelse! Og så var det umuligt for skibet at losse ved en af de andre forladte bopladser i nærheden; og så blev vi sat i land her i denne stille bugt. Men vore forældre, de havde hjemve efter de steder, hvor der var meget vildt, mange forbipasserende havdyr og mange fisk. ... Det tog kun fem år, før hele familier af Ungazik-boere uddøde. Derfor er vi de eneste, der er tilbage af vores store klan (DTE-interview 1998).

Ligesom kvinden, der her er citeret, har også flere andre midaldrende og ældre mennesker fortalt om de lidelser og traumer, tvangsflytningerne medførte for den eskimoiske befolkning (Krupnik 2000; Nielsen 2005: 79-81). Mange har forstået tvangsflytningerne som et af leddene i en kæde, der slutter med et uhæmmet og nedbrydende alkoholforbrug (jfr. Napoleon 1991). Den voldsomme begivenhed, det var at blive flyttet fra deres fædrene jord, kom for eskimoerne som helhed til at betyde en latent afmagtsfølelse i forhold til sovjetsystemet, der var repræsenteret ved de tilflyttede russere. Afmagtsfølelsen udløste vrede og trang til oprør; men myndighederne fratog de oprindelige folk muligheder for at give vreden direkte udtryk i oprør eller anden form for ændring af tingenes tilstand. Da der således ingen mulighed var for at løse det grundlæggende problem, blev følgen, at mange søgte tilflugt i alkohol, som blot forværrede tingenes tilstand yderligere.

Også på andre områder fik de demografiske ændringer stor betydning for den eskimoiske befolkning i Tjukotka. En sovjetisk etnograf berettede i 1970-erne med begejstring om alle de fordele, de eskimoiske og tjuktjiske befolkninger havde af sovjetstyrets progressive ideer og praktiske tiltag. Hans beretning er desuden et

udtryk for den generelle sovjetiske antagelse, at materielle forbedringer automatisk ville resultere i en lykkeligere tilværelse:

Overgangen til huse var virkelig en revolution i kyst-tjuktjernes liv. Det var ikke blot møbler og køkkentøj, som ændrede sig, men også mad og klæder. Alle kystbebyggelser har nu elektricitet, og befolkningen benytter sig nu i vid udstrækning af elektriske hjælpemidler. Elektriske kogeplader, strygejern og ovne er blevet dagligdags ting. [...] Der bygges nu 2-etages ejendomme med 12-18 lejligheder i træ eller jernbeton med indlagt vand, kloakering og centralvarme (Gurvitj 1979: 29).

I. S. Gurvitj gjorde videre rede for, at et voksende antal russere flyttede til Tjukotka i denne periode, og at eskimoer og tjuktjere bosattes i samme bygder. En væsentlig følge af dette var, at stadigt flere eskimoer og tjuktjere giftede sig indbyrdes og fik børn, ligesom mange tilflyttere dannede par med tjuktjere eller eskimoer og fik børn. Eskimoerne var således i løbet af få årtier transformeret fra at praktisere etnisk endogami og leve på små mono-etniske bopladser til i 1970-erne at indgå i forholdsvis store multi-etniske samfund, hvor mange af forældre-generationens skikke og traditioner var undermineret eller helt forsvundet, og det russiske sprog var blevet alles fælles kommunikationsmiddel. Alle børn fik skoleundervisning og den lokale klinik eller sygehuset i rajonscentret tog hånd om sygdom og sundhed. Bygdens fælles anliggender blev styret af en bygdesovjet og en administrator. Alle former for erhverv var samlet i en kolkhoz/sovkhos under ledelse af en tilflyttet fagmand. Mange var ansat på den lokale pelsdyrfarm, ved elværket eller varmeværket. De indtjente lønninger eller pensioner kunne bruges til indkøb af europæiske varer i bygdens butik.

Ideologisk og økonomisk tomrum efter sovjettiden

Da Sovjetunionen og socialismen ophørte i 1991, igangsattes en domino-effekt, der i løbet af få år forværrede vilkårene dramatisk for den eskimoiske befolkning i Tjukotkas bygder. Den hidtidige strøm af forsyninger ebbede hurtigt ud, og forbrugsvarer skulle derefter betales efter markedsprincipper - inklusive transportomkostninger. Hvalfangerskibet "Zvezdnyj" udeblev fra 1992, hvilket betød manglende føde til pelsdyrene; derfor lukkede disse farme den ene efter den anden i løbet af 1990-erne. Arbejdspladser gik dermed tabt og lønindtægter udeblev. De tilflyttede russere flygtede i stort tal tilbage til Europa og efterlod en infrastruktur, som hurtigt gik i forfald. Tilbage var en befolkning af eskimoer,

tjuktjere og cirka 1/3 af de tilflyttede russere, hviderussere, ukrainere m.fl., som efter årtier med påtvungen samfundstransformation nu var henvist til selv at skabe mening i det ideologiske og økonomiske tomrum, sovjetstyret havde efterladt (Nielsen 2000: 41-42; Vakhtin 1995). Hertil kommer nogle forhold, som stort set var usynlige i datidens sovjetiske faglitteratur: vold, selvmord og alkoholmisbrug, som havde direkte forbindelse med den passivisering og umyndiggørelse, eskimoer og tjuktjere var udsat for i årene under Sovjetunionen (Robert-Lamblin 1993: 89).

Mange ting ændredes efter Sovjetunionens sammenbrud; men samtidig forblev flere basale strukturer næsten uændrede. Som ovenfor beskrevet, blev alle eskimoiske fangere og tjuktjiske rensdyravlere tvunget til kollektivisering og senere ansættelse som lønarbejdere i den lokale, statsejede sovkhos. Grundtrækkene i denne erhvervsstruktur blev ikke ændret, selvom det socialistiske system ophørte. Ubehjælpelige forsøg på privatisering i begyndelsen af 1990-erne endte som fiaskoer. Følgen er, at sovjettidens sovkhos på Tjukotka-halvøen er blevet en slags aktieselskaber; men virksomhedernes ledelser er stort set uændret, og de eskimoiske og tjuktjiske fangere må fortsat møde på arbejde, tage på fangst i virksomhedens båd og aflevere deres fangst, når de vender tilbage sidst på dagen. Også den demografiske struktur afspejler sovjettiden. Ingen har fået mulighed for eller lov til at flytte tilbage til de nedlagte bopladser. Eskimoer og tjuktjere bor stadig i multietniske bygder med et mindretal af tilflyttere. I Tjukotka som helhed er antallet af tilflyttere ganske vist mindsket til omkring 1/3; men den oprindelige befolkning udgør stadig en minoritet i deres eget land (ca. 27% i 2005). De sociale problemer, som var omfattende og synlige før 1991, er stadig til stede og på nogle områder forværret.

Det er denne baggrund, der lægger rammerne for den eskimoiske befolknings muligheder i Tjukotka i dag: Efter årtier med et totalitært og paternalistisk politisk system er der nu principielt politisk frihed; men stærke samfundsstrukturer fastholder den oprindelige befolkning i en passiv rolle, som det var tilfældet i sovjettiden. Den voksende fattigdom og forarmelse i 1990-erne fratog yderligere eskimoerne og tjuktjerne de få ressourcer, de måtte være i besiddelse af. Med denne forståelsesramme vil jeg vende tilbage til mødet i Janrakynnot i 1998, som ovenfor blev introduceret. Mødet gav anledning til 3 spørgsmål, som jeg hævdede,

kun kunne besvares fyldestgørende ved at se nærmere på den forudgående historie:

A. Hvad var den egentlige baggrund for at fangere fra flere bygder mødtes?

Spørgsmålet burde måske snarere lyde: hvorfor var havdyrfangerne ikke mødtes langt tidligere? Eller: hvorfor havde fangerne ikke for længst etableret en sammenslutning, hvor de kunne koordinere aktiviteter til fælles bedste? Det er let at svare på disse spørgsmål, fordi faglige sammenslutninger af en sådan art ikke var tilladt i sovjettiden. Fangsten var underlagt central planlægning, som regeringen i Moskva og det Kommunistiske Parti i sidste ende var ansvarlig for. Ingen var vant til at tage initiativ, men havde tværtimod lært, at det var en dyd at underlægge sig det fælles bedste, som det blev formuleret af Partiet og Sovjetunionens ledere. Derfor gik der 6 år fra Sovjetunionens opløsning indtil de tjuktjiske og eskimoiske havdyrfangere i 1997 fik stiftet *Havdyrfangernes Organisation*. Samtidig bør det understreges, at mødet trods tøven dog var et møde og dermed et udtryk for et spirende initiativ.

B. Hvorfor blev brevet fra havdyrfangerne stilet til præsidenten i stedet for til de lokale eller regionale myndigheder?

De eskimoiske og tjuktjiske fangere i Tjukotka havde intet kendskab til demokratisk tradition. Tværtimod var det deres erfaring, at debat med og beklagelser til lokale eller regionale embedsmænd var nyttesløse i sovjettiden, fordi alle væsentlige beslutninger blev truffet centralt i Moskva (jfr. Schweitzer 2000: 32). Derfor bør det heller ikke undre, at når fangerne endelig havde taget initiativ til at protestere over deres urimelige vilkår, så stillede de deres protest til den myndighed, de anså for at være reelt ansvarlig: præsidenten for den russiske føderation, Boris N. Jeltsin.

C. Hvorfor var brevets indhold en opremsning af beklagelser i stedet for konkrete forslag til forbedringer?

Helt fra sovjettidens begyndelse havde de eskimoiske og tjuktjiske befolkninger lært, at deres egne erfaringer og viden var ubrugelig som grundlag for beslutninger om samfundsmæssige ændringer. De oprindelige folk var reelt kendt inkompetente i forhold til egen samfundsudvikling på en måde, så de var umyndiggjort og frataget initiativ. Som konsekvens heraf havde de kun én mulighed for at opnå ændringer: utilfredshed, beklagelser og brokkerier. Ingen interesserede sig for deres meninger; men hvis de i tilstrækkelig grad gav udtryk for utilfredshed, var

der en spinkel chance for, at myndighederne ville ændre beslutning. I dette lys bliver det forståeligt, at havdyrfangernes brev til præsidenten ikke indeholdt egentlige forslag til forandringer eller nye initiativer, men blot en række beklagelser over tingenes elendige tilstand (jfr. Schweitzer 2000: 33).

Nyt årtusinde, ny guvernør, nye vilkår

I december 2000 blev russeren Roman A. Abramovitj valget som guvernør for Tjukotka under sloganet: ”*En ny tid, en ny guvernør, et nyt liv*”. Abramovitjs skattebetaling har fordoblet Tjukotkas indtægter og givet økonomisk afsmitning til alle Tjukotkas indbyggere. I byerne er der igangsat renoveringsprojekter vedrørende infrastruktur og byfornyelse, i bygder og fjerntliggende tundrabebyggelser er der bygget skoler og nye huse, og varmforsyningen er forbedret. Der er taget initiativer til erhvervsudvikling og til nye former for udnyttelse af naturressourcer. Hjælpeprogrammer til de hårdest ramte er iværksat, og skolebørn fra Tjukotka får tilbud om ferie i Moskva eller ved Sortehavet om sommeren. Relationerne til Alaska, som i den forrige guvernørs periode var sunket til et lavpunkt, er nu i positiv udvikling. Sidst men ikke mindst har den forbedrede økonomi betydet, at der igen udbetales lønninger. Som alle andre, der var ansat af offentlige myndigheder, havde fangerne i bygderne i flere år ikke modtaget deres retmæssige løn; men efter Abramovitjs tiltrædelse blev der rettet op på dette. Befolkningen af fangere, skolelærere, husmødre, arbejdsløse, håndværkere, pensionister osv. i bygderne er ikke bare positive overfor guvernør Abramovitj; det er snarere som om, man mærker et dybt lettelsens suk, når man færdes blandt de mennesker, der har mærket sulten banke på døren og har siddet med frakker og vanter på indendørs for at holde varmen. Det er derfor ikke overraskende, at næsten alle i bygderne kun har lovord til overs for Abramovitj (Nielsen 2004: 43-45)²:

Invalidepensionist, Novoe Tjaplino 2001: Man er begyndt at bygge huse. Vores guvernør er en fin fyr. Han sørger for varer, og han har fået priserne ned. Han skal have stor tak (DTE-interview 2001)!

Arbejdsløs kvinde, Novoe Tjaplino 2003: Nu sker der gode ting her. Vi har fået Abramovitj. Ja, havde det ikke været for Abramovitj, så var min datter aldrig blevet

---

² Jævnfør i øvrigt ekspeditionsrapporten fra 3. Danske Tjukotka Ekspedition (Nielsen 2004: 43-45), hvor citaterne om Abramovitj første gang blev publiceret.

opereret. Selv i Moskva blev jeg hjulpet af en fond, som Abramovitj har skabt. Alt er blevet nemmere og billigere (DTE-interview 2003).

Rengøringskone, Novoe Tjaplino 2001: Stor tak til Abramovitj. Vi har stadig både sukker og mel fra hans sidste udlevering - det er det vigtigste - resten klarer vi selv. Ellers laver vi souvenirs, og der kommer nogle og køber dem - amerikanske turister og vore egne sovjetiske ... nej, russiske. Man kan sige, at Abramovitj har købt os via vores mavesække, eller hvordan man nu skal sige det ... Men det går endnu videre. Folk er begyndt at få deres løn! Og jeg har allerede nævnt det: Opvarmningen er blevet bedre, og der er kommet brændstof. Det er blevet spændende at leve (DTE-interview 2001)!

Abramovitj-æraen har betydet materiel fremgang og står derfor i voldsom kontrast til de foregående 10 år i Tjukotka. Naturligvis er der markante forskelle på sovjettiden og Abramovitj-æraen; men der kan også trækkes tankevækkende paralleller mellem sovjetstyres paternalistiske politik og Abramovitjs økonomiske investeringer i beboelse, infrastruktur, skole- og sundhedsvæsen. I begge tilfælde har de oprindelige folk stort set været uden indflydelse på moderniseringens karakter. I sovjettiden *ville nogen noget med nogen* med afsæt i en overordnet ideologi - det vil sige, de oprindelige folk var genstand for andres (russernes) overbevisning om, hvad der er bedst for alle mennesker. Under Abramovitj er der også én, der vil noget på andres vegne, men afsættet er denne gang en økonomisk formåen af gigantiske dimensioner. Og ligesom i sovjettiden er der også nu nogen (Abramovitj), der mener at vide, hvad der er bedst for Tjukotkas oprindelige befolkning. En af Abramovitjs embedsmænd besvarede følgende spørgsmål:

BN: Hvordan vil Abramovitj gengive befolkningen det initiativ, som hans programerklæring lægger op til?

Embedsmand: Det er et meget vanskeligt spørgsmål, og Roman Abramovitj siger, at det ikke er hans opgave at ændre andre menneskers forestillinger. [...] Forhåbentlig vil bevidstheden efterhånden forandre sig. Først og fremmest forandringer i økonomien, derefter i tankegangen (DTE-interview 2001).

Om der faktisk er en så enkel sammenhæng mellem øget velstand og personligt initiativ kan i høj grad diskuteres. I sovjettiden opstod der et nærmest omvendt proportionalt forhold mellem økonomisk fremgang og personligt initiativ. Og en ting mere: sovjetideologerne tænkte sig en kort overgangsperiode, hvorefter Sibiriens og Fjernøstens oprindelige folk sammen med de asiatiske og europæiske folk ville

overgå til den kommunistiske idealtilstand; men det blev ved at trække ud med denne omstilling (Goldhagen 1959; Vucinich 1960: 874) - og reelt indtrådte den kommunistiske økonomiske samfundsformation aldrig. Tilsvarende kan man her spørge: hvor lang tid vil der ifølge Abramovitjs ideer gå med forbedringer i økonomien, før befolkningens bevidsthed ændres i positiv retning? Og et andet spørgsmål knytter sig til det foregående: hvor længe forbliver Abramovitj som guvernør for Tjukotka? Hans valgperiode udløb december 2004 (Poulsen-Hansen 2001: 49), og kort forinden havde Ruslands præsident, Vladimir Putin, fremsat lovforslag om, at de regionale guvernører fremover ikke skulle vælges, men udpeges af præsidenten. Lovforslaget blev vedtaget, men implementeres gradvist over længere tid. Hvad vil der ske efter Abramovitjs afgang som guvernør? Spørgsmålene, der knytter sig hertil, er mange - og ubesvarede.

Havdyrfangere i Abramovitj-æraen

Det teoretiske tema i denne artikel er *aktiv tilpasning* versus *passiv transformation* og det empiriske fokus er *eskimoiske havdyrfangere* på Tjukotka-halvøen. Som afslutning er det nærliggende at forfølge både tema og fokus i de fire-fem år, hvor Abramovitj har været guvernør. Jeg vil derfor i det følgende med to konkrete eksempler søge at illustrere den omstillingsproces, havdyrfangerne befinder sig i netop i disse år.

Erfarne fangere behandles som uartige skolebørn

I april 2003, 12 år efter Sovjetunionens opløsning, var repræsentanter for fangerne i Providenija rajons fem bygder blevet bedt om at komme til møde på virksomhedens generaldirektørs kontor i Providenija. Chefkontoret var stort og prangende; direktøren sad bag sit store skrivebord, så han kunne overskue hele lokalet. Rundt langs væggene var der opstillet stole, og i lokalets ene side var der et langt bord, rundt om hvilket der også stod stole. Der var plads til ca. 30 mennesker og kun få stole stod tomme. Godt halvdelen af de forsamlede var fangere fra bygderne; de resterende var foruden direktøren tre andre embedsmænd (tilflyttere), de befuldmægtigede fra nogle af bygderne (oprindelige folk), en parkbetjent (eskimo) fra Beringia³ samt enkelte andre. Arrangementet er årligt tilbagevendende og foregår som en række møder mellem virksomhedens

---

³ 'Beringia' er et fælles amerikansk-russisk fredningsprojekt, som vedrører en del af det vestlige Alaska og det meste af Tjukotka-halvøen (Nielsen 2002; <http://www.nps.gov/akso/beringia/>).

ledelse, de ansatte (fangerne) og forskellige eksterne myndigheder (administrationen, fiskeriinspektionen, politiet, sikkerhedstilsynet m.fl.), som på skift deltager i de enkelte møder. Rammerne var således formelle og planlagt på forhånd; møderne forløb over to dage med indlagte pauser, fælles spisning og underholdning i byens koncertsal om aftenen. De enkelte møder varede 1-2 timer, hvor en eller to embedsmænd begyndte med en lang indledning vedrørende det tema, der nu var på dagsordenen. Disse indledninger havde som oftest form af en præcision af regler på det pågældende område, og det blev påpeget, at reglerne ikke altid var blevet overholdt. Efter indledningen var der mulighed for spørgsmål, kommentarer og debat. De få tilstedeværende embedsmænd talte ofte og temmelig højrøstet; fangerne sagde kun lidt eller slet ingenting. Undertiden protesterede fangerne, når de følte, at der rettedes for voldsomme anklager mod dem, eller når nogle regler var for urimelige. Der er detaljerede regler for alt vedrørende fangsten: regler for transport over henholdsvis land og vand, regler for hvor langt fangerne kan tillade sig at tage fra bygden, grænsevogternes regler for fangernes færdsel i området, sikkerhedsregler, fredningsbestemmelser for fangstdyrene, markering af bådenes tilhørsforhold, lister vedrørende fangstens art og omfang, blanketter vedrørende lønudbetaling, osv. osv. Det var meget tydeligt, at embedsmændene kendte reglerne, at de var vant til at formulere sig og vant til at blive lyttet til. Ligeså tydeligt var det, at fangerne følte sig usikre, de var uvant med at argumentere, de havde svært ved at se meningen med alle reglerne og de var vant til at blive skældt ud og til at adlyde.

Efter fiskeriinspektørens indledning kommenterede nogle fangere forholdene omkring bådene. Nogle både var så gamle, at de manglede registreringsnumre, og fangerne var derfor usikre på, hvordan de så skulle forholde sig:

Fiskeriinspektøren: Så må man blive i land!

Direktøren: Hvis jeg kommer ud til jer og opdager, at bådene ikke er i orden, så henter jeg en bulldozer og udsletter dem!

Repræsentant for bådtilsynet: Hør nu her gutter. Motorerne holder jo næsten evigt; men det afhænger selvfølgelig af, hvordan I behandler dem. Hvis der var problemer fra begyndelsen, så skulle I jo have fortalt det, så regeringen kunne vide, at motoren var defekt. Men skyldes det jeres uforsigtige brug, så er det jeres hovedpine.

Fanger: I skulle selv prøve at sejle disse både; de løber lige ind i bølgerne, og så bliver motoren presset.

Repræsentanten for bådtilsynet præciserede derefter, hvordan fangstjournalerne skulle føres. En fanger prøvede at stille et opklarende spørgsmål, men blev afbrudt:

Direktøren: Spørgsmålet i dag er, om I bare tager båden og sejler. Så er I fulde og båden kæntrer. Det er det, vi skal tale om i dag. I tog båden i Sireniki og spurtede til Providenija!

Repræsentanten for bådtilsynet: Men det er jo først og fremmest ens eget ansvar - og så brigadelederens. For sådan som jeg ser det, så er der ikke andre end brigadelederen, der har lov til at tage båden - eller ikke uden hans tilladelse, ikke uden at han ved det. Det er jo ham, der har det materielle ansvar. Han skal sørge for orden, så den slags ikke opstår.

Direktøren: Hvis I bryder reglerne, kommer I til at betale!

Vi ser her, at endnu 12 år efter Sovjetunionens opløsning er relationen mellem fangerne og embedsmændene fortsat præget af sovjettidens strukturer og attituder. Erhvervsstrukturen er ligesom i sovjettiden karakteristisk ved, at ingen fangere er selvstændige, men ansat i en stor virksomhed, hvor en tilflyttet direktør har det overordnede ansvar. Det fremgår også tydeligt, at der er sammenfald mellem etniske og sociale grænser: oprindelige folk er ansatte arbejdere (fingere) med ingen eller kun ringe uddannelse; mens tilflytterne (direktør, inspektør og andre embedsmænd) har længere uddannelser og overordnede stillinger. I direkte konfrontation mellem fangere og myndigheder er det således strukturerne og attituderne fra sovjettiden, der er dominerende.

Spirende initiativ blandt passiviserede havdyrfangere

Fangermødet i Janrakynnot i 1998 var bemærkelsesværdigt ved overhovedet at finde sted. Tjukotkas havdyrfangere havde taget det første skridt i retning af erhvervs-mæssig selvbestemmelse og det første skridt til at overvinde den uformulerede etniske og sociale grænse. Hidtil havde denne grænse ned gennem Providenija rajons bygdehverv placeret oprindelige folk på den "svage" side og tilflytterne på den "stærke" side. Grænsen var markeret af forskellen på initiativ og passivitet; men med havdyrfangernes initiativ blev der rokket ved denne grænses selvfølgelighed; først og fremmest i havdyrfangernes egen bevidsthed.

En af de fangere, der deltog i mødet Janrakynnot i 1998, er brigadeleder i en af bygderne. Han er en rolig mand, som udstråler stor autoritet og myndighed. I et interview i august 2001 fortalte brigadelederen om hvalkvoter, lønninger og strukturen i fangsterhvervet:

BN: Hvordan er forholdet mellem sovkhozen⁴ og dens ansatte fangere?

Fanger: Vi er på krigsfod! De betaler os ikke penge; men de afkræver hele tiden fangstbytte. [...] Ja, indtil videre er vi et statsligt system. Indtil videre. Du lægger vel mærke til, at jeg hele tiden understreger "indtil videre"? I den nærmeste fremtid vil vi gå over til "Alaska-systemet". Jeg mener hvalfangstsystemet. Det vil sige, staten uddeler hvalkvoterne direkte til fangerne. Vi vil få det på samme måde. Kommissæren i Moskva vil uddele kvoterne til TjAZTO⁵ - dvs. direkte til fangerne (DTE-interview 2001).

Herefter drejede samtalen sig om, hvordan virksomhedens direktør og hele det administrative personale på kontorerne i Providenija aflønnes. Fangeren forklarede, at pengene hertil udredes af de statstilskud, der overføres fra staten til fangsterhvervet. Da jeg gav udtryk for min undren over, at tilskuddene til fangsterhvervet ikke kom fangerne, men embedsmændene til gode, svarede han:

Fanger: Det er fordi den sovjetiske nomenklatura stadig fungerer. De har endnu ikke formået at skille sig af med de embedsmænd, de selv har avlet.

BN: Guvernør Abramovitj er jo ellers en forretningsmand, så det er da underligt.

Fanger: Hvis man fratager dem deres ædetrug, vil systemet falde fra hinanden. Øhhh ... hvad skal man sige? ... Vi har guvernøren; han er et velhavende menneske, han har ikke brug for penge. Han kæmper nu mod den lokale nomenklatura. Han har det hårdt. Det er som et træ, der har slået dybe rødder - det er svært at trække op. Skal man trække det op? Skal man hugge rødderne af? Skal man plante et nyt? Hvordan skal jeg ellers forklare det? Det er svært at kæmpe mod nomenklaturaen (DTE-interview 2001).

Det interessante her er ikke fangerens utilfredshed med tingenes tilstand, men i højere grad hans forståelse af de økonomiske strukturers sammenhæng og hans erkendelse af, at der ikke findes lette løsninger. Han havde ydermere en forventning om, at de eksisterende forhold snart ville ændres. Hvad denne forventning grundedes på, blev nærmere uddybet i et nyt interview 1½ år senere:

---

⁴ Selvom 'sovkhoz' er en sovjetisk betegnelse, bruges ordet stadigvæk ofte om bygde-produktionsvirksomheden.

⁵ TjAZTO = ЧАЗТО, Чукотская Ассоциация Зверобоев Традиционной Охоты.

BN: Jeg har fået indtryk af, at MUNSKhP⁶ er mindre og mindre repræsenteret her i bygden. Men er det ikke også noget i den retning du ønsker; større selvstændighed?

Fanger: Jo, det forsøger vi; men vi er stadig meget afhængige af regeringshjælp. Men ser du, vores bygd ... jeg blev født i Staroe Tjaplino, hvor masser af dyr har deres migrationsruter; men man besluttede, at vi skulle flyttes, og så blev vi modvilligt flyttet hertil. Så nu skal man køre 10 km til kromka ... benzinen er dyr nu til dags. Så hvis vi løsriver os nu og danner vores eget fangerkollektiv, så må vi sælge kødet og købe benzin - og den er meget dyr. Og om sommeren er vi nødt til at tage til Inaghpik for at fange hvalrosser. Der ved Arakamtjetjen er der et godt sted for hvalrosser. De tager hen i nærheden af fuglefyldet for at tage føde til sig ... eller mellem Ittygran og Arakamtjetjen - du har selv set det. Problemet er transporten, hvor man har brug for teknikken. Og så er der våben - de er også dyre. Hvis vi løsriver os må vi købe våben eller låne dem fra MUNSKhP ... Vi mangler en sponsor. En god en!

BN: Hvad så med den løn, I er berettiget til - dvs. pengene fra staten? Hvis I løsriver jer fra MUNSKhP, så vil pengene vel gå direkte til fangerne og ikke forsvinde i MUNSKhPs struktur?

Fanger: Det er det, vi vil foreslå! Der skal være et møde for alle fangerne i april måned - der vil vi foreslå det. MUNSKhP passer ikke til os. Men vi vil have brug for alle fangerne i vores rajon. [...] Meget afhænger af ledelsen. Halvdelen af det, der kommer til os, forsvinder et eller andet sted. Vi får ikke det hele (DTE-interview 2003).

Citaterne fra dette interview viser en stor forskel fra fangernes generelt passive indstilling ved mødet i 1998. Fangeren fra interviewet beklagede sig ikke, men forstod, hvordan tingene hænger sammen. Han havde en klar erkendelse af, at et væsentligt problem var ansættelsesforholdet i MUNSKhP. Derfor ville en løsrivelse være ønskværdig, men samtidig dyr for fangerne. Han var klar over, at det ville kræve sammenhold mellem alle fangerne, og det ville kræve en god sponsor. I Tjukotka-sammenhæng kan der næsten kun være tale om én mulig sponsor, nemlig guvernør Abramovitj. Det vil jeg komme tilbage til nedenfor; men først vil jeg kommentere det møde i april, som fangeren omtaler. Mødet er det samme, som ovenfor er beskrevet, hvor Providenija rajons fangere var indkaldt til to dages møder, og hvor direktøren og de andre embedsmænd gang på gang nedgjorde og jordede fangerne. Dagen efter møderne mødte jeg fangeren fra det refererede

---

⁶ 'MUNSKhP' (Муниципальная Унитарная Национальная Сельско-хозяйственная Предприятия «Провидения») - dvs. den virksomhed, som har overtaget produktionen efter sovjettidens sovkhøzer. Providenija rajon er hovedaktionær i virksomheden, som er ansvarlig for stort set alle erhvervsfunktioner i rajonens bygder.

interview på gaden i Providenija. Han var opgivende og skuffet, fordi fangernes forslag og udspil totalt var afvist. Få dage senere mødte jeg fangerens hustru, som kunne fortælle, at hendes mand, som ellers ikke havde rørt alkohol i mange måneder, nu havde drukket sig beruset i skuffelse over, at der tilsyneladende ingen løsning var på havdyrfangernes håbløse situation. Denne lille hændelse understreger den følelse af afmagt, de oprindelige folk generelt var hensat til i sovjettiden, og som stadig sætter sit præg på relationen mellem fangere og myndigheder.

Omtrent et år senere (marts 2004) var en delegation på 5 mand fra Tjukotka på besøg i København. De var på vej til en konference i Island vedrørende fangst og fiskeri, og med sig bragte de brochurer og en Power Point præsentation af ЧАЗТО (Чукотская Ассоциация Зверобоев Традиционной Охоты). Denne organisation er en direkte fortsættelse af de skridt, der blev taget i 1997 og 1998, hvor *Havdyrfangernes Sammenslutning* blev etableret. Trods passivitet og modstand er organisationen vokset i styrke og mandat. Delegationen kunne bl.a. fortælle, at den nu har overtaget forvaltningen af den kvote på hvaler, som er tildelt Tjukotka af den Internationale Hvalkommission. I interviewet ovenfor efterlyste fangeren en sponsor til at støtte selvstændig havdyrfangst. Hvad dette angår, forklarede delegationen, at guvernør Abramovitj havde betalt alle udgifterne i forbindelse med rejsen til Island. Og for fangerne i Novoe Tjaplino lykkedes en endelig løsrivelse fra MUNSKhP i løbet af sommeren 2004.

Passivitet og transformation versus initiativ og tilpasning

I det foregående har jeg redegjort for et aspekt af en etnisk gruppes udvikling indenfor en periode på cirka 100 år. Sovjetisk paternalisme og bedreviden hensatte Tjukotkas oprindelige befolkning i en passivitet, som fortsatte under postsovjetisk embedsmandsvælde. Efter Sovjetunionens opløsning har organisationsfrihed og genetablerede relationer til Alaska dog i nogen grad åbnet mulighed for eskimoers og tjuktjeres tilpasning på egne præmisser til de aktuelle forhold i Tjukotka. De oprindelige folks muligheder for tilpasning har i kombination med den øgede velstand i de seneste år og guvernør Abramovitjs økonomiske støtte til nytænkning i erhvervslivet skabt handlerum for etablering af en egentlig erhvervsorganisation med mandat til at forhandle både nationalt og internationalt. Da denne

organisations bestyrelse og medlemmer alle tilhører Tjukotkas oprindelige befolkning, er den officielle sovjetideologis uformulerede grænse mellem *stærke tilflyttere* og *svage oprindelige folk* samtidig brudt på en måde, som kan betyde en bevægelse for eskimoer og tjuktjer i retning af øget selvbestemmelse i egne anliggender.

Litteratur

Bromley, Yu. V. (1977) Soviet Ethnography: Main Trends. *Problems of the Contemporary World*: pp. 170-186.

Burch, Ernest S. (1988) War and Trade. In *Crossroads of Continents. Cultures of Siberia and Alaska*, edited by William W. and Aron Crowell Fitzhugh, pp. 227-240. Smithsonian Institution Press, Washington, D.C.

Dunn, Stephen P. and Ethel Dunn (1962) Directed Culture Change in the Soviet Union. *American Anthropologist* Vol. 64: 328-339.

Dunn, Stephen P. and Ethel Dunn (1965) The Transformation of Economy and Culture in the Soviet North. *Arctic Anthropology* Vol. 1, No. 2: 1-28.

Eidlitz, Kerstin (1979) *Revolutionen i Norr. Om sovjetetnografi och minoritetspolitik*. Uppsala Universitet. Kulturanthropologiska Institutionen, Uppsala.

Gardanov, V. K., B. O. Dolgikh i T. A. Zhdanko (1961) Osnovnyje napravlenija etnitjeskikh protsessov u narodov SSSR. *Sovjetskaja Etnografija*, No. 4, pp. 9-29.

Garusov, I. S (1967) Perekhod k osedlosti i ukreplenije poselkov u malykh narodov severo-vostoka SSSR. In *Istorija i kultura narodov severa dalnego vostoka*, edited by N. N. Dikov, pp. 116-124. Izdatelstvo "Nauka", Moskva.

Goldhagen, Erich (1959) Ideology and the Transition to Communism. *Soviet Survey*, pp.56-63.

Gurvich, I. S. (1962) Ethnography of Peoples of the USSR. *Soviet Anthropology and Archaeology* 1(2): 22-30.

Gurvich, Il'ia S. (1994) Interethnic Ties in Far Northeastern Siberia. In *Anthropology of the North Pacific Rim*, edited by William W. and Valérie Chaussonnet Fitzhugh, pp. 309-319. Smithsonian Institution Press, Washington and London.

Hughes, Charles C. (1984a) Asiatic Eskimo: Introduction. In *Arctic, Handbook of North American Indians*, edited by David Damas, pp. 243 - 246. Smithsonian Institute, Washington D. C.

Hughes, Charles C. (1984b) Siberian Eskimo. In *Arctic, Handbook of North American Indians*, edited by David Damas, pp. 243 - 246. Smithsonian Institute, Washington D. C.

Hughes, Charles Campbell (1965) Under Four Flags: Recent Culture Change among the Eskimos. *Current Anthropology* Vol. 6: 3-54.

Krause, Aurel and Arthur Krause (1993) *To the Chukchi Peninsula and to the Tlingit Indians 1881/1882. Journals and Letters by Aurel and Arthur Krause*. University of Alaska Press, Fairbanks.

- Krupnik, I. I. (1987) Demografitjeskoje razvitije aziatskikh eskimosov v 1970-e gody (osnovnyje tendentsii i etnosotsialnyje uslovija). In *Regionalnyje problemy sotsialno-demografitjeskogo razvitija*, edited by V. B. Prokhorov, pp. 85-110. Akademija Nauk SSSR, Moskva.
- Krupnik, I. I. (2000) *Pust govorjat nasji stariki. Rasskazy aziatskikh eskimosov-jupik. Zapisi 1975-1987 gg.* Obsjtjestvo Jupik.
- Krupnik, Igor I. (1984) Gray Whales and the Aborigines of the Pacific Northwest: The History of Aboriginal Whaling. In *The Gray Whale. Eschrichtius robustus*, edited by M. L. Jones, Swartz, S. L. and Leatherwood, S., pp. 103-120. Academic Press Inc.
- Kulikov, M. I. (1967) Osnovnyje etapy sotsialno-ekonomitjeskikh preobrazovanij u narodnostej Tjukotki. In *Istorija i Kultura narodov severa dalnego vostoka*, pp. 111-115. Izdatelstvo "Nauka", Moskva.
- Leont'yev, Vladilen V. (1977) The Indigenous Peoples of Chukchi National Okrug: Population and Settlement. *Polar Geography* Vol. 1, No. 1: 9-22.
- Lopulenko, N. A. (1980) Aziatskie eskimosy. *Rasy i narody (Racer og folk)* Ezjegodnik (årbog) nr. 10: 225-233.
- Menovshchikov, G. A. (1964) The Eskimos. In *Narody Sibiri / Siberian Peoples*, pp. 836-850. The University of Chicago, Chicago.
- Menovsjtjikov, Georgij (1980) Da sovjetstyret kom til Ungazik. *Tidsskriftet "Grønland"* Nr. 1: 25-32.
- Napoleon, Harald (edited by Eric Madsen) (1991) *Yuuyaraq. The way of the Human Being*. University of Alaska Fairbanks. College of Rural Alaska. Center for Cross-Cultural Studies., Fairbanks.
- Nielsen, Bent (2000) *Traditioner. Sibiriske eskimoers kamp for overlevelse i et forarmet postsovjetisk Rusland*. Københavns Universitet, København.
- Nielsen, Bent (2004) *3 Датская чукотская экспедиция. Экспедиционный отчет*. Danske Tjukotka Ekspeditioner, København.
- Nielsen, Bent (2005) *Eskimoer i Tjukotka. Samfund og etnicitet i forandring*. Ph.d.-afhandling, Københavns Universitet, København.
- Pika, I. A., Lydia P. Terentyeva and Dmitry D. Bogoyavlensky (1993) *Ethnographic Summary: The Chukotka Region*. National Science Foundation. Russian Academy of Sciences.
- Poulsen-Hansen, Lars P. og Niels Erik Rosenfeldt (red.) (2001) *Regionernes Rusland*. Dansk Udenrigspolitisk Institut (DUPI), København.
- Rasmussen, Knud (1924) *Fra Grønland til Stillehavet. Rejser og mennesker fra 5. Thule-Ekspedition 1921 - 24*. Gyldendalske Forlag, København.
- Robert-Lamblin, Joëlle (1993) Socio-demographic situation of the Yuit and Inuit Eskimos and Chukchis of Chukotka. *Études/Inuit/Studies* 17(2): 73-96.
- Schweitzer, Peter P. and Gray, Patty A. (2000) The Chukchi and Siberian Yupiit of the Russian Far East. In *Endangered Peoples of the Arctic. Struggles to Survive and Thrive*, edited by Milton M. R. Freeman, pp. 17-37, London.
- Sergejev, M. A. (1955) *Nekapitalistitjeskij put razvitija malikh narodov Severa*. Izdatelstvo Akademii Nauk SSSR, Moskva, Leningrad.

Slezkine, Yuri (1992) From Savages to Citizens: The Cultural Revolution in the Soviet Far North, 1928-1938. *Slavic Review* Vol. 51: 52-76.

Tejin, T. S. (1983) De sibiriske eskimoers åndemanere. *Tidsskriftet "Grønland"* Nr. 1: 47-60.

Tichotsky, John and Gunnar Knapp (1992) An Economic Overview of Provideniya District, Chukotka, USSR. *The Northern Review* No. 8/9: 129-148.

Vakhtin, Nikolaj B. (1995) The conditions of the Siberian Eskimos: A 1995 Update. Unpublished manus, Copenhagen.

Vdovin, I. S. (1965) *Otjerki istorii i etnografii tjuktjej*. Izdatelstvo "Nauka", Moskva. Leningrad.

Vdovin, I. S. (1973) Legislative, Economic, Social and Cultural Policies of the U.S.S.R. To Encourage the Development of the Chukchi and the Eskimo. *The Musk-Ox. A Journal of the North* No. 13: 41-48.

Vol'phson, A. G. (1987) *Whaling Gray Whales (eschrictius gibbobus) and its Significance in the Life of the Aboriginal Population on the Chukotka Peninsula*. Paper presented at IWC Meeting, Bournemouth.

Vucinich, Alexander (1960) Soviet Ethnographic Studies of Cultural Change. *American Anthropologist* Vol. 62: 867-877.